

“ ” Hitzak harriak dira Ernauxentzat, eta idazketa labana

Leire Lakasta Mugeta

Annie Ernaux (Lillebonne, Normandia, 1940) idazleak bere poetikaz eta horren funtzioaz egindako hausnarketak jasotzen dituen elkarrizketa-liburua euskarara ekarri du Leire Lakasta Mugetak (Iruñea, 2002): *Idazketa labana bat da* (Katakrak, 2024). Idazketaz, hautu estetiko eta politikoez eta euskarazko itzulpengintzaz aritu da solasean, besteak beste, Ernauxen liburuaren bueltan.

 LARRAITZ FAGUNDEZ OSA DOSPORDOS / ARGIA CC-BY-SA

Itzulpengintza eta Interpretazioko gradua bukatu zenuen iaz, eta testu laburren bat itzuli duzun arren, hauxe da euskarara ekarri duzun lehen liburua: *Idazketa labana bat da*. Duela gutxi aurkeztu duzu, Katakrakekin. Nolakoa izan da esperientzia?

Itzultzaileok denbora asko ematen dugu itzuli behar dugun testuarekin, egilearekin... lanean, harreman estua sortzen baitugu. Nire kasuan, plazera izan da Ernauxekin hilabeteak igarotzea. Gainera, ezin borobilagoa izan dela sentitzen dut, benetan aberasgarria, hain justu, idazlea bera bere poetikaz mintzo delako liburuan, eta hori oso lagungarria izan zait itzulpen prozesuan, bere idazketa nolabait errespetatzeko eta nik hautuak egiteko.

Liburu berezia da, bai generoari

bai edukiari dagokionez. Zer azpimarratuko zenuke?

Ez da orain arte euskarara ekarri diren Ernauxen beste liburuak bezalakoa. Saiakera gisako bat da, Ernauxek idazketa jarduna ulertzeko duen moduari buruzkoa. Gutxi gorabehera, urte batez Frédéric-Yves Jeannet izeneko idazleak galderak egin zizkion Ernauxi, eta azken horrek erantzun posta elektroniko bidez: nola ulertzen duen idazketa, non kokatzen duen bere bizitzan, zer funtzio esleitzen dizkion, zer ezaugarri dituen bere idazketa proiektuak... Ernaux ezagutzen duenarentzat, modu bat da are gehiago ezagutzeko; eta ezagutzen ez duenarentzat, egokia da bere literatura hurbiltzeko.

Katakrak argialetxeak berak proposatu dizu liburu hau itzultzea.

Uste duzu ezaugarri horienatik aukeratu duela?

Bai, liburu bereziki politikoa delako, saiakera generotik hurbil. Ernauxen lan literarioa interesgarria eta apurtzailea da, bere idazketa jardunaren emaitza materiala, nolabait esatearren. Baina jardun horren atzean dagoen guztia da interesgarria. Eta hori ez da bakarrik autorea, autorea non kokatzen den ere bada.

Sakondu dezagun: zertan da apurtzailea Ernauxen literatura?

Edukia eta forma aparteko bi gauzatzen hartzen dira askotan. Ernaux apurtzailea da bi zentzuetan, eta, areago, defendatzen du ezin direla bereizi. Liburuan ongi azaltzen duen moduan, ez du forma hautatu estetikoki “ederragoa” iruditzen zaiolako, edukiak berak “determinatu” duela dio. Idazketa oso zorrotza da, zehatza, apainguririk gabekoa. Edukiari dagokionez, bere bizitzatik, memoriaetik eta subjektibitateetik abiatzen da kondizio batez hitz egiteko: Ernaux langile jatorriko emakumea da eta kontzientzia horrek determinatzen du bere idazketa. Sistema honek ito egiten ditu bera eta bere liburuetan ageri direnak bezalako pertsonak, langile klasekoak. Horien ahotsa literaturan jartzeak gizartearen kontraesanak azaleratzen ditu. Hala ere, modu ez populistan kontatu nahi du hori dena. Ahalko luke idatzi oso erromantikoki, pobre izatea idealizatu, baina ez:

kontakizun ahalik eta objektiboen bila-tzen du, egia ahazirik eta hurbilena.

Esplizitua da Ernaux bere asmoetan, ez du bere idazketaren helburu politikoa ezkututzen.

Horregatik da interesgarria niretzat. Ez hainbeste bere figura espresuki; Ernauxek izan ditzake guztiz bat ez natorren iritziak ere, edo zalantza sortzen dizkidatenak. Baizik eta interesgarriak dira esaten dituen gauza batzuk, gurean hausnarketa propioak egiteko erabili ditzakegulako. Adibidez, Frédéric-Yves Jeannetek engaiamendu politikoa galdetzen dionean modu zuzenean, Ernauxek erantzuten dio ekintza politiko gisa egin dezakeen onena idaztea dela, bai, baina ez dela egiten duen bakarra eta ezin dela konpromiso politikoa horretara mugatu. Nire ustez hori da azpimarratzekoa: engaiamendua idazketatik harago joan behar dela, idazleak ez duela superbotererik. Bide beretik, ez du onartzen literatura soilik estetika kontua dela dioten postura, politikarekin deus ikustekorik ez duela defendatzen dutenena.

Artearen ustezko autonomiaz hitz egin ohi da. Pentsatu ohi da arteak ezin diola menderatu deusi. Kurioski, menperatze gisa ulertzen da, eta horregatik arbuatu, adibidez, mugimendu edo asmo politiko batzuen mesedetara egitea artea, ez ordea artea merkatuari azpiratzea.

Eztabaida hori, artea eta politikaren artekoa, garrantzia hartzen ari da azken urteetan berriro Euskal Herrian, eta zorionez badago artearen funtzio politikoa inguruan proposamen bat baduen jendea. Urrundu behar gara pentsatzetik artea edo idazleak aparteko zerbait direla, zerbait ia mistikoa. Ernauxek liburuan dioen bezala, literaturak balio dezake ordena arrakalatzeko edo betikotzeko, eta inork ezin dio horri ihes egin.

Idazketa labana bat da du izenburua liburuak. Zer esan nahi du?

Ernaux berez ez da batere metafora zalea, baina horrelako konparazio bikainak ditu. Ez du abusatzen, baina erabiltzen dituen zorrotzak dira. Hitzak beretzat harriak direla dio, eta idazketa labana. Euskaraz beste era batekoa izan zitekeen esaldia, bistan denez, behar bada egokiagoa gramatikalki. "Idazketa labana baten gisakoa da", adibidez. Baina

horrela egitea aukeratu dut, nahita. Forma horrekin Euskal Herrian ongi eza gutzen dugun Gabriel Arestiren aipuari egin nahi izan diot erreferentzia: “Poesia mailu bat da”. Bertol Brecht-ek ere esan zuen artea mailua dela, eta aski ezaguna da hori ere bai. Ausartzen naiz esaten modu antzekoan ulertzen dutela denek ere artearen funtzio politikoa. Hiruren ustez mundua eraldatzeko lanabes izan daiteke.

Ernauxen idazketa zorrotza dela diote. Jeannetek *kliniko* hitza erabili du, Ernauxek berak *labana*. Norbaitek esan ahalko luke hotza dela, afekturik gabekoa. Langile jatorrikoa da eta etxean ikasi duena da erabiltzen duen sintaxia eta lexikoa. “Apainduriarik gabea”, bere hitzetan. Hori bera ere bada klase baten lengoaiaren ezaugarria. Normandiako elementuak ere baditu. Hona liburuko aipu bat: “Mintzaira ez legitimoek darabilten lexikoa baliatu nuen, sintaxi herrikoa”. Euskaldunok agian ez dugu bete-betean jasoko hori, ez gara frantsesez irakurtzen ari ebidenteki, ez ditugu frantsesen erreferentzia literario eta kultural berak.

Zentzu horretan, barne gatazka izan nuen liburua itzultzeko erabakiak hartu behar nituenean. Azkenean, borobila dela uste dut hartutako bidea: ekialdeko euskarari egin dut itzulpena, nafarrera gisako batean, eta Iruñeko argitaletxe batendako, gainera. Ernauxen literatura periferikotzat har daiteke, itzulpengintza literaturarekiko bezala, emakume langileok periferian gauden gisan, eta saiatu naiz itzulpena elementu periferiko horiez josten. Oso babestua sentitu naiz Ernaux itzultzen. Berak esaten dituen gauza horiengatik sentitu dut ongi zegoela nik nire euskarari egitea.

“Egia” bilatzen duela dio Ernauxek, subjektibitatek abiatzen dena, baina ez dena erortzen psikologismoan: soziologikoa eta politikoa den egia bilatzen du. Auto-soziobiografia deitu zaio egiten duenari. Brecht aipatzen du hori azaltzeko: “Besteen baitan pentsatzea eta besteek haren baitan”. Bai, esan dudanari tiraka, autobiografia egiten du, baina *auto* izateri uzten dio soziologia bat deskribatzen duela, soziologia bateko pertsonen erreallitate kolektiboa erakusten baitu. Asmo horrek egiten du bere obra izatea auto-soziobiografikoa. Horrela bakarrik hartzen du zentzua *ni*-tik hitz egiteak, fokua kontatzen duenean dagoelako, ez norba-

“ ”

Urrundu behar gara pentsatzetik artea edo idazleak aparteko zerbait direla, ia mistikoak. Ernauxek liburuan dioen bezala, literaturak balio dezake ordena arrakalatzeko edo betikotzeko

nakoan. Eta edonor izan daiteke *ni* hori. Zeri buruz idatzi aukeratzen duenean iruditzen zait ez duela egiten interes propiotik: lotsa, estigma soziala eragin dionari buruz egitea erabakitzen du, eta ez zaio samurra, baina funtzioa badu.

Gainera, interesgarria da pentsatzea Euskal Herrira eta euskarara ekartzen dugun unean pixka bat aldatzen dela gizartearen bere testuek betetzen duten funtzioa: ez dira berdinak Frantziako jendar-tea eta garai historikoa, edo gaur egungo gure gizartea. Euskal emakume idazle batzuek aipatu dute hori, nabaritu dutela haien lanek gero eta harrera hobea dute-

la, publikoak gehiago konektatzen duela orain, duela hamar urte baino.

Zer uste duzu, zer harrera izan duela Ernauxen literaturak Euskal Herrian? Genero auziak hartu duen dimentsioarekin lotuko nuke, agian. Argiki bere kondiziotik idazten duen idazlea da. Eta zer da bera? Langile klaseko jatorriko emakumea. Hortik, horrek baldintzatuta idazten du beti. Uste dut 2022az geroztik, Nobel saria irabazi zuenetik, *boom*-a izan duela Ernauxek. Ez da kasualitatea. Gizartearen eraldaketak ahalbidetu du. Esan nahi dut, Nobel saria irabazi izan balu duela hogeitaz urte, ez dut uste egungo harrera eta eragina izanzen zue-nik Euskal Herrian, eta hori da orain badaudelako baldintza batzuk horrelako gaiek. Pentsatzen dut Ernauxen berri duen euskal irakurle estandarrek ez duela arbuia Frantziako sektore batek egin duen bezala. Kontrara, iruditzen zait ongi hartu duela eta horregatik egon dela *boom*-a. Irakurle talde askok irakurri dituzte bere liburuak, euskal idazle askok esan dute Ernaux erreferentetzat dutela. Itzulpen kopuruak erakusten du eragina egon dela, baita idazleengan ere, testu originalak sortzerakoan.

Eider Rodriguez da Ernauxek bere literaturan izan duen eraginaz hitz egin duen idazle horietako bat, eta hitzaurrea egin du *Idazketa labana bat da liburuan*.

Bai, berak maiz aipatu du Ernaux bere erreferenteen artean, eta hitzaurre bikaina egin du. Ernauxi buruz esan beharreko guztia jaso du, nire ustez, hitz gutxitan. Ez dut gehiago aurreratu nahi, jendeak irakur dezan.

2002an ekarri zen lehen aldiz euskarara Ernaux. *Pasio Hutsa* (Igela, 2002) itzuli zuen Joseba Urteagak, 1992an idatzitakoa. Harrezkero, beste sei eleberri itzuli dituzte Urteagak berak, Gema Lopez Las Heras, Itziar de Blas eta Xabier Aranburuk. Aiora Jakak itzulitako *Neska baten memoria* (Igela, 2024) ere aurten argitaratu da.

2000ko hamarkada hasieran bere hiru liburu itzuli ziren, eta gero etena, ia hamar urtekoa, eta gero berriz berdin. Ia itzultzaile bat dago liburuko. Badu horrek zergatia, nire ustez. Euskal literatur sistema ahula da, aintzat hartu behar da hizkuntza gutxitu baten literatur sistemaz ari garela, eta itzulpengintzak badu horrelako funtzio nahiko berezi bat kasu honetan, euskal literaturaz mintzo garenean. Hemengo itzulpengintza Euskal Herriko eta euskal hizkuntzaren baldintzek ezaugarritzen dute, noski. Orduan, itzulpenen erritmoa desordenatua da askotan. Ahalik eta hobekien egiten da, baina ez dago beti aukerarik irakurleek eskatzen dutena momentuan itzultzeko.

Belaunaldi berria al dator euskal itzulpengintzara?

Belaunaldi aldaketa ematen ari da, bai, eta ari da geroz eta gehiago horri buruz hitz egiten. Gainera, belaunaldi berriei bidea errazteko asmoa dago, zorionez. Miñaberri beka berria hor dago, esaterako. Nik ez dakit zergatik ez den lehenago gertatu belaunaldi aldaketa hain

“ ”

[Euskal itzulpengintzan] ez dakit zergatik ez den lehenago gertatu belaunaldi aldaketa hain modu esplizituan, baina uste dut baduela zerikusirik panorama politikoarekin

modu esplizituan, ez dakit hori analizatzen, baina uste dut baduela panorama politikoarekin zerikusirik. Polita da eta aberasgarria, baina egia da, uste dut,

ezinbestean gertatu behar zuen zerbait dela. Beharretik datorren belaunaldi aldaketa dela esanen nuke. Positiboa da, noski, itzultzaile perfila aldatzea eta askotarikoa izatea.

Hala ere, honekin ez dut inola ere esan nahi aurreko belaunaldia arbuiatu behar dugunik. Kontrakoa, asko mires ten dut egin duten eta egiten ari diren lana eta nik asko dut oraindik ikasteko. Gainera, oso lan militantea izan dela azpimarratu beharra dago. Eta uste dut gatozen itzultzaileok jarraitu behar dugula tradizio horrekin, kontzientzia politikotik itzultzen euskarara, zoritxarrez desatxikimendua eta etsipena nagusi diren garai honetan. Uste dut, gainera, itzulpengintzak ekarpen handia egin diola euskal literatur sistemari, hil ala bizikoa, sendotu eta egonkortze bidean asko hornitu duelako. Orain, agian, garai honi dagozkion erronkekin pentsatzen egon beharko genuke. ●

Kazetaritza Saria, finalistak:

Nerabeak eta sexu-heziketa: pornoa ote da arazoa? (June Fernandez, ARGIA)
Juana (Jon Artano Izeta)
Feminizketak (Berria)
Bada (Ipar Euskal Herriko gazteen hedabidea)

Komunikazio Saria, finalistak:

Ikusgela (Euskal Wikilarien Kultura Elkartea)
Ezer ez eta festa podcasta (Berria)
Ez hain ondo bideopodcasta (EITB Podcast)
Flop Kultura podcasta (Euskalerrria Irratia)

Ohorezko mugarria:

Ana Galarraga Aiestaran
kazetariari, zientzia-kazetaritzan urteetan egindako lanagatik.

Noiz: Azarok 27, 18:50etan

Non: Andoaingo Bastero Kulturgunean

